

MUZIKOTERAPIA PRI PRÁCI S DEŤMI SO ŠPECIÁLNYMI VZDELÁVACÍMI POTREBAMI

МУЗИКОТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Svitlana Maksymets, Natalija Roščenko

Abstrakt

Príspevok skúma niektoré aspekty psychologickej a pedagogickej podpory detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ktoré prispievajú k emocionálnemu, kognitívnemu a sociálnemu rozvoju detí s poruchami autistického spektra, prostredníctvom muzikoterapeutických metód.

Keywords

Špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby. Poruchy autistického spektra. Rozvoj osobnosti dieťaťa. Muzikoterapia.

Abstract

The paper examines certain aspects of psychological and pedagogical support for children with special educational needs, which contribute to the emotional, cognitive, and social development of children with autism spectrum disorders, through the use of music therapy methods.

Keywords

Special educational needs. Autism spectrum disorders. Child personality development. Music therapy.

В умовах активного впровадження інклюзивної освіти в Україні особливої актуальності набуває пошук ефективних методів психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Музикотерапія як метод психокорекційного впливу через музику демонструє значний потенціал у роботі з такими дітьми, сприяючи їхньому емоційному, когнітивному та соціальному розвитку.

Сучасні наукові дослідження підтверджують позитивний вплив музики на розвиток мозку, формування нейронних зв'язків та активізацію різних зон кори головного мозку. Музикотерапія дозволяє створювати сприятливе середовище для розвитку дітей з ООП, враховуючи їхні індивідуальні особливості та потреби.

Теоретичні та практичні аспекти музикотерапії досліджували такі науковці як В. М. Бехтерев, С. В. Шушарджан, Г. Г. Декер-Фойгт, К. Швабе та інші. Питання застосування музикотерапії в роботі з дітьми з ООП висвітлено у працях Н. В. Квітки, Т. Л. Височанської, С. В. Шабутиної. Проте специфіка використання музикотерапії в умовах сучасної української інклюзивної освіти потребує додаткового вивчення.

Діти з обмеженими можливостями розвитку стикаються з багатьма труднощами, які можуть включати соціальну ізоляцію, обмеження в комунікації, низький рівень самооцінки та труднощі в навчанні. Розуміння цих проблем є ключовим для розробки ефективних методів корекції та підтримки, щоб допомогти дітям адаптуватися до соціального середовища та поліпшити якість їхнього життя.

Постало завдання щодо діагностики аутистичних порушень у дітей з метою подальшого дослідження впливу на них засобами музичної терапії та можливостей нівелювання чи подолання цих порушень [4]. Цей комплекс передбачає:

- оцінку психічного та фізичного стану дітей до початку експерименту та після його завершення. Це може включати використання стандартних тестів, спостережень і батьківських анкет.
- порівняння поведінкових характеристик дітей до та після застосування музикотерапії, що дозволяє виявити позитивні зміни або затримки в розвитку.
- систематичне фіксування результатів кожного заняття та загальної прогресії в розвитку дітей, що сприяє кращому розумінню ефективності музичної терапії.

На основі проведеного теоретичного аналізу було підібрано необхідний психодіагностичний інструментарій (Методика «Емоційної ідентифікації» Е. І. Ізотової, Опитувальник РЕР-R, Шкала тестів вивчення розумового розвитку Біне-Сімона, Нейропсихологічна методика експрес-діагностики О. Р. Лурії, Методика CARS (Childhood Autism Rating Scale). Складання психодіагностичного комплексу методів дозволило описати інструменти для вивчення психічних якостей дітей з РАС та виявлення дисфункцій, пов'язаних з їхніми розладами.

Нами було визначено певні порушення дітей із розладами аутистичного спектру (РАС,) а саме: негативізм, агресивність, відчуженість та байдужість, тривожність, гіперактивність, імпульсивність рухів, порушення взаємодії, недостатнє відчуття власного тіла, середній рівень наслідування, зорово-рухової координації та низький рівень фонематичного слуху. Це стало основою для дослідження корекційного впливу засобами музичної терапії [2].

Дослідження особливостей впливу музики та музичної терапії на дітей із розладами аутистичного спектра стали важливою складовою нашого дослідження, а отримані емпіричні дані є основою для здійснення подальшої ефективної психокорекційної роботи.

Результати діагностики виявили потребу в індивідуальному підході до кожної дитини, а також визначили напрямки корекційної роботи. Це дозволяє формувати програми, які найбільш ефективно відповідають потребам дітей.

В рамках теоретичного аналізу було визначено низку критеріїв, які можуть служити основою для оцінки ефективності музикотерапії у дітей з розладами аутистичного спектра. Ці критерії спрямовані на формування цілісного підходу до використання музичної терапії, що може допомогти у подоланні специфічних порушень у поведінці та розвитку цих дітей.

1. Організація спеціальних занять із використанням засобів музичної терапії.

Організація спеціальних занять є першим і найважливішим кроком у застосуванні музикотерапії. Ці заняття повинні бути сплановані так, щоб створити сприятливе середовище для навчання та розвитку дітей. У програмі занять мають бути включені різноманітні музичні активності, такі як спів, гра на інструментах, ритмічні ігри, що дозволить дітям не тільки взаємодіяти з музикою, але й з іншими дітьми та дорослими.

2. Формування у дітей мотивації до включення у суб'єкт-суб'єктну взаємодію.

Мотивація до участі у взаємодії з іншими є ключовим аспектом розвитку дітей з РАС. Музика має унікальну здатність залучати дітей і стимулювати їх до спілкування. Важливо створити такі

умови, за яких дитина буде відчувати бажання взаємодіяти не тільки з музикою, а й з оточуючими, адже це сприяє розвитку соціальних навичок та емоційного інтелекту.

3. Підбір музичного матеріалу індивідуально для кожної дитини відповідно до її аутистичної симптоматики [3].

Індивідуальний підбір музичного матеріалу є важливим етапом у терапії. Кожна дитина з РАС має свої унікальні характеристики та потреби, тому необхідно враховувати особливості їхньої аутистичної симптоматики під час вибору музики. Це може включати спокійні та заспокійливі мелодії для дітей з високим рівнем тривоги або більш динамічну музику для тих, хто має низький рівень активності.

4. Наступність музикотерапевта, музичного керівника, педагога (вихователя) у застосуванні музикотерапевтичних прийомів, вправ, певних завдань.

Злагодженість роботи всіх спеціалістів, які беруть участь у музикотерапії, є критично важливою. Музикотерапевт, музичний керівник та педагог повинні працювати як єдина команда, забезпечуючи наступність та узгодженість в проведенні занять. Це допоможе дітям відчувати стабільність та безпеку в процесі навчання.

5. Інтегрування музичного, ритмічного, логоритмічного матеріалу в ігрову, пізнавальну, комунікативну та інші сфери психічного життя аутичної дитини. [1]

Інтеграція музичних елементів у різні сфери діяльності дитини дозволяє зробити навчання більш цікавим та різноманітним. Використання музики під час ігор, навчальних занять або комунікаційних вправ сприяє розвитку багатьох навичок одночасно. Це не лише покращує сприйняття музики, але й допомагає дітям засвоювати нові знання та навички у веселій та ненапруженій формі.

6. Забезпечення музично-терапевтичним матеріалом усіх учасників музичного корекційного процесу

Для успішної реалізації музикотерапії важливо забезпечити всіх учасників (дослідників, педагогів, батьків) відповідними матеріалами. Це може включати зразки музики для прослуховування, елементи музично-ритмічної діяльності, логоритмічні вправи та вправи для релаксації. Постійна наявність

цих матеріалів дозволяє підтримувати динаміку терапії та забезпечує систематичний підхід до корекційної роботи.

7. Моніторинг і аналіз ефективності проведення музикотерапевтичних заходів.

Останнім, але не менш важливим критерієм, є моніторинг та аналіз ефективності музикотерапії. Це передбачає систематичну оцінку результатів проведених заходів, що допоможе визначити, чи досягаються цілі корекційної роботи. Спостереження за змінами в поведінці та емоційному стані дітей, а також оцінка їхніх досягнень у порівнянні з початковими показниками є важливими для розуміння впливу музикотерапії на подолання аутистичних порушень, таких як страхи, негативізм, байдужість, агресія, афекти, стереотипні дії тощо.

Результативність корекційної роботи визначалась за допомогою анкети «Особливості впливу музикотерапії на дітей з аутизмом» (Призванська Р.). Ця анкета дозволяє отримати комплексне уявлення про вплив музикотерапії на дітей з аутизмом, визначити ефективність цієї терапії в кожному конкретному випадку, а також зібрати необхідні дані для корекції програми лікування та підтримки розвитку дітей, дозволяє оцінити реакції дітей на музичні впливи, їх емоційний та когнітивний розвиток під час занять музикотерапією, а також виявити зміни в поведінкових аспектах, які можуть виникати в процесі терапії. Оцінка результатів за анкетною дає можливість спеціалістам (психологам, логопедам, терапевтам) коригувати терапевтичний процес, забезпечуючи більш індивідуалізований підхід до кожної дитини.

- Оцінка рівня емоційного відгуку на різні типи музичних композицій. Діти з аутизмом можуть по-різному реагувати на музику в залежності від індивідуальних особливостей: деякі можуть проявляти емоції через слухання, інші – залишатися байдужими. Під час цього розділу анкети оцінюється, чи з'являються емоційні зміни, такі як радість, занепокоєння, зацікавленість або агресія під впливом музичних стимулів.

- Виявлення змін у поведінці дитини до та після музикотерапевтичних сеансів. Особлива увага приділяється таким аспектам, як агресивність, замкнутість, інтересі до оточуючих, рівень комунікабельності, здатність до

саморегуляції, а також порушення сну або харчування, якщо такі мали місце до музикотерапії.

- Оцінка розвитку моторних навичок під час взаємодії з музичними інструментами, а також загальної моторної координації. Музикотерапія, зокрема через активне використання інструментів, може допомогти дітям з аутизмом розвивати дрібну та велику моторику, а також покращувати координацію рухів.

- Вивчення змін у рівні мовленнєвого розвитку дітей, що залежать від музикотерапевтичних сесій. Зокрема, це стосується збільшення рівня вербальної активності, вдосконалення навичок спілкування, розширення словникового запасу, а також покращення здатності до сприймання і вираження емоцій через мову.

- Оцінка рівня соціальної активності дітей у контексті музикотерапії. Важливо відзначити, чи стає дитина більш відкрита для контакту з іншими людьми (як дітьми, так і дорослими), чи є покращення в навичках взаємодії, спільної діяльності, що є важливим для соціалізації дітей з аутизмом.

- Оцінка змін в психологічному стані дитини, включаючи рівень тривожності, депресії, агресивності, а також її здатність до адаптації до змін у навколишньому середовищі після музикотерапевтичних занять.

З огляду на отримані результати, доцільно продовжити вивчення впливу музикотерапії на інші аспекти розвитку дітей з особливими потребами, а також розробити нові інтеграційні програми, які включають музичні елементи у повсякденну навчальну діяльність.

Bibliografia

- Близнак О. А. Використання музикотерапії в корекційно-виховній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2019. Вип. 37. С. 10-16.
- Антонова-Турченко О. Г., Дробот Л. С. Музична психотерапія в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами : навч. посіб. Київ : Видавничий дім "Слово", 2020. 248 с.

- Бергер Д. Музична терапія, сенсорна інтеграція та аутизм / пер. з англ. Д. Терещук. 2-ге вид. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2021. 324 с.
- Nordoff P., Robbins C. Creative Music Therapy: A Guide to Fostering Clinical Musicianship. 2nd ed. Gilsum, NH : Barcelona Publishers, 2017. 448 p.

Kontaktné údaje

Svitlana Maksymets, Associate Professor (PhD Psychology)
Department of Psychology, Speech Therapy and Inclusive Education,
Zhytomyr Ivan Franko State University, 40 Velyka Berdychivska
Street, Zhytomyr, 10008, Ukraine
E-mail: *smmaksimets@gmail.com*